Sergiu Drincu

PREFIXUL **CO-** ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Prefixul la care ne referim este marcat în FC II, p. 66–68 cu indicele [$_2$]:**co-$_2$** pentru a-l deosebi de **co-$_1$**, variantă a lui **cu-** < lat. **cum-** şi de **co-$_3$**, variantă a lui **con-$_2$**, considerat „dublet neologic al prefixului moştenit din latină **cu-** […]" (p. 68). Tot în FC II, I. Rizescu precizează că, sub raport etimologic, „prefixul românesc **co-$_2$** a fost explicat din prefixul v.sl. **po-**" (p. 66). El preia astfel soluția propusă de Al. Graur, ER, p. 24–27, după care **co-** provine din **po-** prin disimilare. Cuvântul pe baza căruia s-a construit, în principal, această explicație este *coborî*. Punctul de plecare l-a constituit soluția alternativă din DA, dată „cu oarecare timiditate", conform căreia, dacă sensul „a doborî" este vechi, s-ar putea să avem a face cu o formație disimilată din **poborî* < bg. *poborbam* „a învinge în luptă, a doborî". „Într-adevăr, – preia ideea Al. Graur – în această direcție trebuie să ne îndreptăm cercetările." În *coborî*, consideră Al. Graur, „după cât mi se pare, s-au amestecat două cuvinte slave": *oboriti* „a răsturna", de unde rom. *oborî*, şi v.sl. *poboriti* „a lupta". Se poate astfel constata că „labiala inițială, fiind urmată în silaba a doua de altă labială, a fost disimilată, devenind guturală (vezi la TDRG *screme* pentru **spreme*). Astăzi se foloseşte mai mult *scoborî*, cu adăugarea prefixului românesc **s-**" (p. 24).

De o discuție amplă s-a bucurat şi *covârşi*. În acest caz, Al. Graur respinge etimologia propusă de Sextil Puşcariu (DR VI (1931), p. 313), din sintagma *cu vârh*, „explicație care a trecut apoi în DA şi DLRM", dar şi pe cea a lui Scriban, bazată pe ipoteza mai veche a lui P. Skok (DR III (1924), p. 835): v.sl. *vrŭšiti*, derivat cu prefixul *kŭ-*, Al. Graur precizând că „acest prefix nu a fost folosit niciodată în româneşte" (p. 24–25). Şi aici Al. Graur invocă disimilarea: „Admițând [...] că prefixul slav **po-** a devenit în româneşte **co-**, prin disimilare, când rădăcina începea cu o labială, suntem îndreptățiți să căutăm în limbile slave formații ale aceluiaşi verb , dar cu prefixul **po-**" (p. 25). Acestea sunt rus. *poverşitĭ* „a termina (punând vârful)", ucr. *poverşiti* „a termina", „a întrece, a depăşi" şi s.-cr. *povŕšiti* „a subjuga", „a apăsa în jos". „Sensurile − precizează Al. Graur − se potrivesc, după cum se vede, destul de bine" (p. 25).

Aceeaşi soluție apare şi în cazul altor cuvinte, precum *comânji*, care „se explică prin v.sl. *pomazati*, bg. *pomazvam*, s.-cr. *pòmazati*, rus. *pomazatĭ*, ucr. *pomazati*" (p. 26); *scofală*, la originea căruia trebuie să-l vedem pe sl. *pohvala*, postverbal al lui *pohvaliti* „a lăuda". Şi aici „trebuie să admitem că **po-** înaintea unei consoane labiale a devenit **co-**. Cât despre **s-** inițial, e probabil că nu trebuie să vedem în el prefixul slav **sŭ-** (ca în *sfârşi*), ci prefixul românesc **s-** (ca în *scoborî*, *scufunda*)" (p. 25) etc.

LR, LX, nr. 2, p. 157–192, Bucureşti, 2011

BDD-A531 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:47 UTC)

„Dacă ipoteza prezentată mai sus − conchide Al. Graur − este acceptată, se deschide drumul pentru a explica şi alte cuvinte româneşti care încep cu **co-**: *covârni* pentru *povârni* [...], *covei*, cf. s.-cr. *povijati* „a înfăşura" [...], *cobâlți*, cf. rus. *poboltatĭ* etc." (p. 27)[1].

Revenind la *coborî*, care a fost, după cum am arătat, punctul de pornire a discuției, vom preciza că G. Mihăilă a propus ca etimon al acestuia sl. **ko-boriti*, „format cu prefixul **ko-**, întâlnit la alte verbe, atribuind, printre alte sensuri, şi pe acela de „doborâre" [...]. Este adevărat − precizează autorul în continuare − că verbul sl. **ko-boriti* nu e atestat în limbile slave, dar e posibil ca tip de formare"[2]. G. Mihăilă porneşte de la datele oferite de lingvistul bulgar Mosko Moskov, care identifică „o categorie specifică de prefixe" în limbile slave, printre ele aflându-se şi **ka-**, **ko-**, **ska-**, **sko-** (prin care s-ar putea explica şi *scoborî*), **ška-**, **ško-** etc[3]. „Aceste prefixe – precizează lingvistul bulgar – reprezintă elementele unui sistem derivativ foarte vechi, specific limbii slave comune" (p. 44). Prefixele din acest sistem, mai spune el, „se adaugă numai la verbe cu un anumit sens" (p. 45). Derivatul propus de G. Mihăilă se încadrează în grupa semantică ce-l conține pe „a doborî", ceea ce arată că proveniența lui *coborî* dintr-un sl. **koboriti* este posibilă şi formal, şi semantic[4].

Având în vedere sistemul pus în evidență de Mosko Moskov, ni se pare pluzibilă şi etimologia admisă de G. Mihăilă pentru *covârşi* < vb. sl. **ko-vъršiti* „a trece peste vârf, a depăşi", tema *врьхъ* „vârf" putând fi identificată şi în *săvârşi*, precum şi în *sfârşi*[5]. Aici, ca în alte situații destul de frecvente, se poate invoca lipsa derivatului în limbile slave. „Faptul poate însă surprinde mai puțin, – admite G. Mihăilă – dacă avem în vedere că acest prefix a încetat de a fi productiv, probabil, încă în slava comună şi că apare în limbile slave extrem de sporadic şi nu totdeauna la unele şi aceleaşi verbe[6].

Abordând etimologia lui *cotropi*, G. Mihăilă exprimă această idee mai clar: „În notele precedente am explicat verbele româneşti *a coborî* şi *a covârşi* prin sl. **ko-boriti* şi **ko-vъršiti,* care nu sunt atestate în limbile slave, dar sunt posibile,

[1] Mioara Avram, *Contribuții la studierea prefixului **co-** < **po-***, SMFC VI, p. 5–10, extinde procesul de trecere a lui **po-** la **co-** prin asimilare atunci când „rădăcina începe cu o consoană velară" (p. 7). Astfel, *cagodi* „a aştepta" ar putea fi asimilat din *pagodi* (= rus. *pogodit*ь). Pentru ambele fenomene, asimilare şi disimilare, a se vedea mai jos punctul de vedere al lui Andrei Avram.

[2] G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 82.

[3] Mosko Moskov, *Contribuții la etimologia unor cuvinte româneşti de origine slavă*, „Romanoslavica", **12**, 1965, p. 43–49.

[4] Este vorba de „Grupa semantică cu sensul principal de «a întoarce, a răsturna, a arunca peste ceva, a se da peste cap, a se rostogoli, a se da de-a dura, **a doborî** (*subl. ns., S.D.*), a trânti»" (p. 45), ceea ce confirmă, într-un fel, părerea lui Al. Graur despre posibila „contribuție" a lui *oboriti* „a răsturna" la formarea, dar numai ca semantism (credem noi), a lui *coborî*.

[5] Etimologia referitoare la *vârf* (*vârh*) a fost propusă de Sextil Puşcariu (DR VI, 1931, p. 313–314): locuțiunea *cu vârh* > **cuvârşi* > *covârşi*. Etimologia a fost respinsă de Al. Graur, ER, p. 24–25 şi de G. Mihăilă, *op. cit.*, p. 84, care vorbeşte şi despre trecerea „neverosimilă" a lui **cu-** în **co-**, precum şi despre tipul de formare „imaginat de autor".

[6] *Op. cit.*, p. 84.

BDD-A531 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:47 UTC)

căci, pe de o parte, verbele respective fără prefix sunt bine reprezentate, iar pe de altă parte, existența prefixului sl. **ko-** a fost dovedită în mod categoric”[7].

În ce-l privește pe *cotropi*, G. Mihăilă, pornind de la premisele deja amintite, consideră că este și acesta de origine slavă, anume din sl. ***ko-tropati***. Argumentele sunt următoarele: „Verbul *tropati* se păstrează foarte bine în limbile slave”, rădăcina lui, *trep* / *trop*, având „corespondente exacte în alte limbi indo-europene”, putându-se astfel identifica i.e. ***trep***-, „indiquant – după Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, ed. 4, t. II, Paris, 1960, p. 701 (conform precizărilor lui G. Mihăilă) – un mouvement pressé, tel qu’un piétinement”, sens „primordial în limbile slave”, chiar în mai multe „verbe de mișcare”, alcătuite cu prefixul **ko-**, unde acesta avea „sensul general”, între cele indicate și de Mosko Moskov, de „a merge”. Ca atare, el a putut fi atașat „în unele dialecte slave și verbului *tropati* pentru a marca intensificarea mișcării”[8].

Singura „verigă slabă” a acestui lanț etimologic „constă – după opinia autorului – în faptul că prefixul **ko-**, prezent în alte verbe de mișcare, n-a fost descoperit încă atașat la verbul *tropati*”[9]. Dar, continuă G. Mihăilă, asemenea situații în cercetarea etimologică fiind frecvente, „putem presupune existența unui verb ****ko-tropati*** în dialectul slav vechi asimilat pe teritoriul țării noastre [...]”[10].

O analiză extrem de amănunțită a *fluctuației* **po- ~ co-**, realizată de Andrei Avram[11], vine, chiar dacă indirect, în sprijinul etimologiilor propuse de G. Mihăilă. Luând în discuție condiționările fonetice pentru tipurile de disimilare și asimilare admise de Al. Graur, respectiv Mioara Avram, autorul conchide că „înlocuirea lui **po-** cu **co-** nu este, în esență, nici o disimilare, nici o asimilare” (p. 36). Este vorba, de fapt, de asemănarea dintre labiale și velare, deci și dintre [p] și [k], deoarece „cele două clase de consoane posedă o trăsătură acustică comună: ele sunt grave, în opoziție cu dentalele și palatalele, consoane acute” (p. 37). În cazul de față, al înlocuirii labialei [p] cu velara [k], „se produce [în plan acustic] transformarea unei consoane grave difuze într-o consoană gravă compactă” (*ib*.). Același fenomen se produce și în cazul transformării [p] > [t], cu precizarea că „prin schimbarea locului de articulație se ajunge de la o consoană gravă la o consoană acută, menținându-se trăsătura «difuz»” (*ib*.).

Andrei Avram consideră, pe de altă parte, că transformarea lui **po-** (**pă-**) în **tă-** „nu reprezintă un fenomen paralel cu transformarea **po-** > **co-**„ (*ib*.), chiar dacă apar câteva exemple în acest sens. Se poate vorbi deci doar despre o „fluctuație **po-** ~ **co-**”, iar „transformarea lui **po-** în **co-** *în cuvinte de origine slavă* (*subl. ns., S.D.*), înaintea unei silabe începătoare cu o labială, nu este decât un aspect particular al unui fenomen complex” (p. 47), fenomen descris, în bună măsură, de Mosko Moskov și care a produs efecte, adevărat, marginale, și în româna veche.

[7] *Ibid*., p. 84–85.
[8] *Ibid*., p. 86.
[9] *Ibid*., p. 87.
[10] *Ibid*.
[11] *Fluctuația **po- ~ co-** și unele probleme de etimologie*, SCL, **32**, 1981, nr. 3, p. 247–259, reluat în vol. *Probleme de etimologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, p. 30–47 (după care se dau și citatele).

BDD-A531 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:47 UTC)

Suntem deci îndreptăţiţi să luăm în considerare existenţa în limba română a unui prefix **co-** de provenienţă slavă, care, cu toată slaba sa productivitate, a produs câteva derivate şi pe terenul limbii române[12].

Din perspectiva acestor considerente vom scoate în evidenţă faptul că, deşi etimologiile discutate întrunesc un grad mult mai mare de veridicitate decât cele propuse de alţi lingvişti[13], lucrările lexicografice actuale persistă în a le indica pe cele din DA, pe cele propuse de Al. Graur, recurgând, nu o dată, şi la soluţia „etimologie necunoscută" ori ignorând, pur şi simplu, indicaţia etimiologică. Singurul dicţionar care a acceptat proveniența slavă a acestor derivate este *Dicţionarul enciclopedic*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993: s.v. *coborî* < sl., *pogorî* < sl., *covârşi* < rus., ucr., scr.[14].

În câteva cazuri, Ciorănescu[15], invocat şi de Mioara Avram (*art. cit.*), vorbeşte despre un prefix **co-** expresiv. Astfel, *cofleşi* „este rezultatul normal al lui *cofleşti* > **cofleşci*, pe baza lui *fleşcăi* cu *co-* expresiv, ca în *cocârja*, *copleşi*, *cotropi* etc."; *copleşi* este „creaţie expresivă care pare a se baza pe aceeaşi rădăcină imitativă ca *pleoşti* „a zdrobi": pentru valoarea expresivă a lui *co-* cf. *cofleşi*, *comânji*, *cotropi*"; *cofârşti* „a avea diaree" (s.v. *cufuri, 2641)* „pare un derivat expresiv al lui *cufuri*". Deşi vorbeşte de un prefix **co-**, expresiv, Ciorănescu nu-i indică originea. El însă îl pune mereu în relaţie cu „rădăcini" imitative, intuind astfel o anumită distribuţie a sa. Într-adevăr, dacă vom urmări temele la care se asociază sl. **co-**, vom constata în structura lor, mai mereu, grupuri fonetice de tipul *muta (*sau *f*) *cum liquida: *kotropati*, *kovъršiti,* din seria indicată de Mosko Moskov (v. *supra*), apoi, din acelaşi sistem prefixal, **šo-vyr-kati, šo-vyr-n-iti* (cf. rom. *şovârcăi*; *şovârca*) „formate cu prefixul **šo-** şi radicalul **vyr**". Lingvistul bulgar mai precizează că „cuvântul *a se şovrânti* din punct de vedere al prefixului şi radicalului este o variantă cu metateză a lui *şovârca*, cf. bulg. *шо-въръ-ало*, *шо-врък-лив*. [...] În ceea ce priveşte cuvântul *a şodâlcăi*, acesta trebuie să fie analizat ca variantă a lui *şovâlcăi*, cu trecerea *v* > *d*". În aceeaşi arie a fenomenului derivativ (v. *supra*), „cuvântul *şovârnog* este de asemenea de origine slavă. Forma slavă iniţială **šo-vyr-n* reprezintă un cuvânt compus din prefixul **šo-** şi radicalul **-vyrn-** [...]"[16].

Toate acestea indică un sistem de derivare orientat spre teme „imitative", ceea ce duce la concluzia că expresivitatea nu aparţine, de fapt, prefixului, ci temei. Chiar dacă în slava veche astfel de teme nu conţineau, probabil, nimic imitativ sau

[12] Vezi şi Mioara Avram, *art. cit.*, p. 6, care vorbeşte de „derivate mai noi cu un prefix **co-** deja constituit".

[13] A se vedea la G. Mihăilă, *op. cit.* şi în FC II părerile divergente referitoare la etimologia lui *coborî*, *cotropi* şi *covârşi*.

[14] Ne referim la DEX[2], MDA, DLR, NDU, Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*. Ediţie revăzută şi adăugită, MydoCenter, 1995. Astfel, pentru *coborî* se face trimitere la *pogorî*, iar de la acesta la *coborî* (!); la *covârşi* se preia etimologia propusă de Puşcariu (v. *supra*): *cu vârh*. (Vasile Breban, *Dicţionar general al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987, nu-i indică etimologia), iar în cazul lui *cotropi* sau se omite etimologia, sau se indică „Et. nec."/„Orig. nec.", renunţându-se, de această dată, la etimologia propusă de Puşcariu (v. *supra*).

[15] Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura SAECULUM I. O., 2001.

[16] Cf. Mosko Moskov, *art. cit.*, p. 47.

BDD-A531 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:47 UTC)

expresiv, în română, unde se admite un anumit „simbolism" fonetic[17], ele au fost percepute ca atare. Aşa se şi explică, după toate indiciile expuse mai sus, prezenţa lui **co-** în derivate precum *cocârni*, *cofârşti*, *cofleşi*, *cofloşniţă*, *copleşi*, *cotroci* etc.

Existenţa unor formaţii paralele cu prefixele **po-** < sl. **po-** şi, mai rar, cu **tă-** (< sl. **po-** prin aceeaşi „disimilare" în faţa labialei, FC II, p. 245[18]): *cohâlti* / *pohâlti*, *cotroci* / *potromoci*, *cotângi* / *potângi*, *covârni* / *povârni*, *comânji* / *pomânji*, confirmă, de fapt, ceea ce remarcase Andrei Avram, anume că „se poate vorbi doar despre o „fluctuaţie **po-** ~ **co-**" [... ca un] „aspect particular al unui fenomen complex" (v. *supra*).

Faptele analizate ne îndrituiesc să considerăm că în română există un singur prefix **co-**, provenit din slava veche, având ca sens de bază „Modul de executare a mişcărilor: în cerc, înainte şi înapoi, în două sau mai multe direcţii" etc., la care se adaugă valoarea expresivă, am spune, tematică. Acceptarea acestui punct de vedere şi a celor expuse în text ar duce la modificarea etimologiei cuvintelor la care ne-am referit, precum şi la clarificarea altora, cum ar fi cea a formaţiilor numite „expresive".

SIGLE ŞI ABREVIERI
(cu excepţia publicaţiilor şi lucrărilor lexicografice uzuale)

FC II	=	Acad. A. Graur (coord.), *Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. al II-lea: *Prefixele*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1978.
Graur, ER	=	Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.
ILR II	=	*Istoria limbii române*, vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1969.

THE PREFIX **CO-** IN ROMANIAN LANGUAGE

(Abstract)

The prefix co-, in words as *coborî* (lower), *cotropi* (invade), *covârşi* (overwhelm), was considered a creation of the Romanian language from derivatives with another prefix, **po-** by dissimilation: *coborî* < *pogorî* (lower < descend) (Al. Graur). When the Bulgarian linguist Mosko Moskov identified a derivation system with prefixes **ko-**, **ka-**, etc., in old Slavic, G. Mihăilă suggested Slavic etymons for the above mentioned words, which have not been introduced in the dictionaries. Andrei Avram later showed that the dissimilation considered by Al. Graur could not take place for specific phonetic reasons. Based on these findings, we have concluded that the prefix **co-** originates from the old Slavic **ko-**. On the other hand, Al. Ciorănescu wrote about the expressive prefix co- in words like *cofleşi* (muddle), etc., but without indicating its origin. Based on examples from the study of Mosko Moskov, we have shown the fact that in the old Slavic the prefix **ko-** is attached primarily to themes which in Romanian language could be interpreted as "expressive", of *muta* (or *f*) *cum liquida* type, the expressivity which has subsequently been transferred to the prefix. After corroborating the data, we believe that there is only one prefix co- in Romanian language, of Slavic origin, which also aggregates the semantic mark "expressive".

Cuvinte cheie: coborî, cotropi, cofleşi, etimologie, veche slavă.
Keywords: coborî, cotropi, cofleşi, etymology, old Slavic.

Timişoara, Universitatea de Vest

[17] Cf. Al. Graur, *Grupuri simbolice în fonetismul românesc*, SCL, 1959, nr. 2. În aceeaşi ordine de idei, Iorgu Iordan, după ce arată *(Stilistica limbii române*. Ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 81) că a studiat „valoarea expresivă a grupurilor fonetice alcătuite din labială + l" (cf. „Buletinul Philippide" II, p. 167 urm.), precizează, în legătură cu „combinaţia f + l", că ea „sugerează ideea de „moale" [...] şi-l dă ca exemplu, între altele, pe *cofleşi*.

[18] Cf. însă ILR II, 364, unde **tă-** este considerat ca provenind din substrat. La fel **pă-** / **po-** din cuvinte precum *pociump*, *postrungă*, *pozmoc*. A se vedea şi C. Poghirc, LR, 1967, nr. 5, p. 421.

BDD-A531 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:47 UTC)